

370486

*Arv. ...
...
25.11.40*

*Carta de manuscrit
Nats. Nr. 12590.*

EXCEPTIO VERITATIS.
E. V.
TARTU OLIXOOLI
EIBUSTEADUSKOND
31 okt. 1940
N° 259
TARTU

A. A.
2540

Oktoober 1940.

T a r t u s .

Lo petameid Siqsteaduse. 24. XII 40.a.

S I S U K O R D.

Sissejuhatus.

I. Laimamine. Mõiste ja elemendid kehtivas KrS-s.

1. Difamatsioon.

a) Kaalutlused exceptio veritatis'e vastu.

b) Kaalutlused exceptio veritatis'e poolt.

2. Laim kitsamas mõttes.

3. Exceptio veritatis kehtivas KrS-s.

II. Exceptio veritatis'e instituudi positiiv-õiguslikud kitsendused.

1. Exceptio veritatis'e kitsendus passiiv-subjekti õigusliku seisundi järgi.

2. Exceptio veritatis'e kitsendus tõestamise viisi järgi.

3. Exceptio veritatis'e kitsendus avaldatud asjaolu sisu järgi.

4. Exceptio veritatis'e kitsendused kehtivas KrS-s.

Lõppsõna.

S i s s e j u h a t u s .

Hüveks, mis teotamist eristab teistest isikuvastastest süütegudest on au. Au kui teatav mõiste on inimühiskonna kultuurilise arengu produkt. Seega on meile ka arusaadav selle mõiste ajalooline varieeruvus.

Roomlaste au mõiste oli erinev meie kaasaegsest au mõistest. Roomlastel au mõiste oli seoses kodaniku õiguste mõistega, mis hõlmas materiaalselt au. Roomlased mõistsid au all kõiki õigusi ja võimeid, mida täisõiguslik kodanik evis; ühes sellega ka ühe või teise õiguse äravõtmine vähendas rooma kodaniku au.

Vana-germaani õigus, vastandina Rooma au mõistele, lõi subjektiivse au mõiste. Siin polnud enam tegemist materiaalse auga - see au mõiste oli juba ideaalse sisuga.

Germaani õiguses au mõiste polnud enam seotud kodanikuõiguste mõistega ja neid kahte eristati teineteisest, kusjuures au mõiste varieerus vastavalt isiku kuuluvusele ühte või teise seisusse

Ka tänapäeval puudub doktriinis au mõiste suhtes vaadete ühtlus. Kui ühed autorid määratlevad au mõistet kõlbluse nõuete seisukohalt lähtudes, väites, et au on inimese eetiline väärtus, siis rõhutatakse teiste poolt eetilise kõrval ka sotsiaalset momenti, öeldes et au hõlmab ka isiku puhtsotsiaalset väärtust, s.t. isikule au omistamine või selle mitteomistamine on sõltuv sellest, kui võrd isik on suuteline täitma neid ülesandeid, mida ühiskond temale püstitab ja kui võrd ta neid täidab.

Kuna kehtivas KrS-s isiku sotsiaalse väärtuse eitamine esineb iseseisva süüteona, siis on sellest järeldatav, et kehtiv KrS mõistab au isiku eetilise väärtusena. Tuleb veel tähendada, et au kui isiku sisemise väärtuse kõrval arvestatakse ka n.n. isiku välist au, mille all tuleb mõista isikueetilist väärtust kaasinimeste silmis.

Kuigi au riivamine võib olla mitmeti erineva iseloomuga - eristab kehtiv KrS siin vaid kaht põhigruppi, esiteks, teist isikut häbistav käitumine või teist isikut häbistav avaldus, mille sisuks arvamus või hinnang teise isiku üle -

auhaavamine; teiseks, teist isikut häbistava asjaolu avaldamine - laimamine.

Kuid niisugune jaotus kutsub esile tõsiseid raskusi. Mis puutub auhaavamisse, siis seaduseandjal on küllalt motive, et keelata teist isikut häbistav käitumine isegi sel juhul, kui auhaavaja arvab endal küllalt põhjust olevat sääraseks käitumiseks. Ent laimamise puhul seaduseandja nõue - mitte avaldada teist isikut häbistavaid asjaolusid - tähendab keeldu rääkida tõtt ka sel juhul, kui on tegemist tõeliselt asetleidnud häbistavate faktidega. Veel enam - see tähendab seda, et riik õigustab tõe varjamist ja annab seega tugeva tõuke inimeste ebaaususele üksteise suhtes. Riik ei võiks nõuda kellegilt valetamist - kõige enam ta võiks nõuda isikuilt vaikimist neile teadaolevaist asjaoludest ja sedagi vaid siis, kui on selleks olemas küllalt kaaluvad põhjused.

On seega tarvilik kooskõlastada isiku au kaitset kodaniku õigusega, hinnata kaaskodanike käitumist ja avaldada teadaolevaid asjaolusid, kuigi nad osutuvad teise isiku au riivavaks.

Sellist kokkukõlastamist taotlebki e x c e p t i o
v e r i t a t i s' e i n s t i t u u t .

L A I M A M I N E.

M õ i s t e.

„Süüdlast laimamises, olgugi laimatava äraolekul teda häbistava asjaolu avaldamisega karistatakse...” (KrS § 498). Seega laimamine on teist isikut häbistava asjaolu avaldamine, kusjuures ei ole oluline, kas see avaldamine toimus teise isiku juures- või äraolekul. Tähtis on vaid, et selle avaldusega eitatakse teise isiku kõlblat väärtust, st. talle omistatakse selliseid fakte, mis seotuna selle isikuga lasevad oletada, et see isik ei seisa moraalselt mitte küllalt kõrgel tasapinnal. Edasi on laimamisele oluliseks momendiks häbistava asjaolu avaldamine niisuguseis tingimuses, kus avaldatu võib leida levitamist.

Siit näeme, et laimamise juures arvestatakse au kui sisemise väärtuse kõrval ka isiku välist au.

Kehtivas KrS-s esineb laimamine formaal-süüteona; seega ei ole laimamisele oluline, kas isik tõeliselt evis moraalselt väärtust või välist au. Samuti ei ole ka au ohustamine või kahjustamine tagajärjena oluline.

Kehtiva KrS-u järgi pole oluline ka see, kas avaldatud häbistav asjaolu vastab tõeale või mitte. Süüteona on KrS-u kohaselt käsitletav igasugune teist isikut häbistava asjaolu avaldamine, olenemata sellest, kas häbistav asjaolu on tõelikkuses aset leidnud või mitte.

L a i m a m i s e

k u i s ü ü t e o e l e m e n d i d.

Laimamisele on oluline a s j a o l u avaldamine, kusjuures asjaolu hõlmab nii laimatava käitumise kui ka tema suhtes soovitatu. Avaldatud asjaolu peab esitama kui juba sündinud või kui midagi, mis just praegu sünnib, st. avaldatud asjaolu peab olema antud minevikus või olevikus. Arvamused isiku kohta, et ta tulevikus võib käituda häbistavalt, ei või esineda laimamisena, vaid auhaavamisena. Asjaolu avaldamisena ei ole käsitletavat avaldused, mille sisuks teise isiku iseloomustus või hinnang. Avaldus peab eneses sisaldama teatava välise konkreetse sündmuse, milline seotakse teise isikuga.

Edasi on laimamisele oluline, et asjaolu a v a l d a t a k s, ja seda just tingimusi, kus

kus avaldatu võib paljudele saada teatavaks.

Seesugused tingimused on antud näiteks siis, kui avaldamine toimub kolmandate isikute juuresolekul. Kolmandate isikute arv on seejuures ebaoluline, kuid oluline on igal juhul kolmandate isikute juuresolek just psüühiliselt: jutustamine millegist lapse, kel puudub arusaamine, hullumeelse või magaja juuresolekul ei loeta mitte asjaolu avaldamiseks. Samuti ei ole tegemist avaldusega juhul, kui avaldus oli tehtud juuresviibijatele mitte arusaadavas keeles. Kuigi nõutav on, et kolmas isik oleks võimeline avaldusest aru saama, ei ole oluline, et viimasega pöörduks otseselt kolmanda isiku poole - piisab, kui avaldus tehakse ainult kolmandate juuresolekul.

Ei ole tähtis, kas laimaja oli avaldatu vahenditaks allikaks või levitas ta ainult seda, mida ta oli teistelt kuulnud.

Mis puutub asjaolu avaldamise viisi, siis võib laimata nii suuliselt kui kirjalikult (ka trükis ja kujutises), samuti sümboolsete märkide kaudu.

Laimamisele pole oluline, kas laimatav ise avalduse tegemise ajal juures viibib või on eemal,

s.t. avaldus on tehtud tagaselja.

Oluline on aga laimamisele, et avaldatud asjaolu oleks usutav ja häbistav. Usutav on asjaolu ~~xi~~ siis, kui ta seoses selle isikuga, kellele teda omistatakse, on tõeliselt mõeldav. Kui näiteks kaheaastase lapse kohta avaldatakse, et ta on raisanud raha; siis pole ^{see} hästi mõeldav, olgugi et ka siin seotakse teotav asjaolu teise isikuga.

Ühenduses asjaolu usutavusega tuleb vaadata ka seda, kas asjaolu on antud isiku suhtes käsitatav häbistavana või mitte. Nii asjaolu, mis pole usutav - s.t. on ebatõeline antud isiku suhtes, pole ka seda isikut häbistav. Asjaolu lugemine häbistavaks või mitte oleneb aga ka just isikust, kellele antud fakt omistatakse, sest ta peab olema hinnatav häbistavana just selle isiku seisukohalt.

Arvesse tuleb siin võtta isiku kutse, tema psühho-füüsiline seisund jne. Nii näit. asjaolu, mis esineb häbistavana vaimselt tervele inimesele, ei tarvitse seda olla vaimuhaigele.

Mis puutub nüüd sellesse, kas asjaolu avaldamine peab sisaldama ka aja ja koha mainimist, siis lähevad vaated selle küsimuse suhtes lahku.

Nii Riigikohtu Kriminaalosakond leidis, et asjaolu avaldus peab sisaldama ka sündmustiku aega ning kohta, ütleb: „Asjaolu all tuleb mõista mingisugust konkreetset sündmustikku, milles laimatu esineb subjekti või objektina, antud vastava tegevuse kirjeldus, tegevuse aeg ja koht (kuigi umbkaudselt). Toodud tunnused on hädavajalikud mitte ainult seepärast, et nad kuuluvad asjaolu mõistesse, vaid alles nende tunnuste olemasolu võimaldab laimamisele iseloomustavat protsessuaalset toimingut - tõelikkuse tõendamist (exceptio veritatis'e).¹⁾ „Selle seisukohaga ei ühtu prof. H. Kadari, kes leiab, et kuigi fakti mõisteliste elementidena on käsitatavad aeg ja koht” sellest aga ei järeldu, et asjaolu tähendav avaldus ainult siis asjaolu tähendab, kui selles on öeldud, et mõeldu omab aja ja ruumi dimensioone, samuti, et avaldus ainult siis konkreetset sündmust tähendab, kui avalduses nimetatakse ka (olguigi umbkaudselt) konkreetset aega ja kohta. - Selle eseme on ta varastanud - on konkreetset fakti, sündmust teisele isikule omistav avaldus, olguigi et see ei

¹⁾ Kadari, lhk. 162.

sisalda ei aega ega kohta, kunas või kus see vargus toimus. Avalduse sisu piiramiseks aja ning koha mainimisega ei anna ka KrS mingit alust, nõudes vaid asjaolu avaldamist, s.t. et avaldus oma mõttelt tähendaks asjaolu.¹⁾

RkhK. väite kohta, et alles aja ja ruumi tunnuste olemasolu võimaldab laimamisele iseloomustavat protsessuaalset toimingut - tõelikkuse tõendamist (exceptio veritatis'e), tuleb viidata jälle prof. H. Kadari arvamusel, kes kirjutab: „Kui avalduses, mille sisuks konkreetne sündmus, ei mainita sündmustiku aega ega kohta, siis ei ole see protsessuaalselt ega tegelikult takistuseks asjaolu tõelisuse tõestamisele. Protsessuaalselt on süüdistataval õigus tõestada avaldatud asjaolu tõelisust. See on, mida süüdistatav, kui ta tahab vabaneda vastutusest tõestama peab. Kas ja kuidas süüdistatav seda teeb, see oleneb temast endast. Seejuures võib tarvilikuks osutada ka selle tõestamine, kus ja kunas sündmus aset leidis, konkreetse aja ja koha näitamine võib esineda vaid vahendina asjaolu tõelisuse tõestamisel, seejuures mitte alati tarviliku vahendina.“²⁾

1) Kadari, lhk. 162 - 163; 2) Kadari, lhk. 163.

Mis puutub laimamise passiv-subjekti, siis pääle sõjaväe vahtkonna, väeosa ja meeskonna on selleks ainult füüsiline isik. Olgugi, et passiv-subjekt ei tarvitse olla süüdivusvõimeline, isik peab ta olema, persona certa, milleks ei ole aga tingimata tarvilik isiku nimetamine nimega, vaid piisab tema määramine tunnustega, millised sisaldavad eneses antud isiku individuaalset isiksust.

Nagu nägime ülal, on laimamine asjaolu avaldamine, mis on teist isikut häbistav. Positiivses õiguses eristatakse vastavalt sellele, kas käsitatakse süüteona igasuguse häbistava asjaolu avaldamist või ebatõelise häbistava asjaolu avaldamist - difamatsiooni ja laimu kitsamas mõttes.

D I F A M A T S I O O N .

Difamatsioon puhtal kujul annab isiku aule eranditu kaitse. Difamatsiooni puhul on süüteona käsitatav igasugune häbistava asjaolu avaldamine teise isiku kohta, s.t. ka siis, kui see häbistav asjaolu vastab tõeale.

Siin kaitstakse isiku au kui kindlat ja kõigutamatu väärtust, seejuures ignoreerides au riivamise kõiki psühholoogilisi ja sotsiaalseid momente. Seega säärane juriidiline konstruktsioon keelab isiku au riivamise isikut häbistavate asjaolude avaldamisega üldse, sõltumata sellest, kas ja kuivõrd isik mainitud asjaolude olemasolu põhjustas. Niisugune konstruktsioon kõrvaldab ka küsimuse, kas avaldatud häbistav asjaolu vastab tõeale või mitte - selline avaldamine on süüks arvatav, sest ta riivab isiku au kui õigusliku kaitse alla võetud isiklikku hüvist. Selle seisukoha praktiliseks järel-
duseks laimaja suhtes on keeld tõestada oma avaldiste tõelisust ja exceptio veritatis'e,

kui protsessuaalse kaitsevahendi täielik ära-
langemine.

Keelates laimajale tõelisuse tõestamise, peab seaduseandja loomulikult temale keelama ka viite sellele, et ta tõeliselt arvab oma väiteid olevat tõelisusele vastavad.

Sellisel seisukohal asudes seaduseandja leiab tuge ka vanemalt doktriinilt, mis samuti eeltoodud lahendit väga ratsionaalseks peab, tuues mitmesuguseid põhjendusi seisukoha kaitseks, mis on suunatud *exceptio veritatis*'e vastu.

K a a l u t l u s e d *exceptio veritatis*'e
vastu. vastu.

XVII sajandi juristsid asus seisukohal, et kui lubada *exceptio veritatis* üldreeglina, s. t. tunnustada, et igalühel kodanikest on õigus ja vabadus seisukohta võtta ja hinnata teiste isikute käitumisi, siis tähendaks see selliseks hindamiseks täiesti sobimatu tribunaali loomist, sest ühiskonna liikmete kõlbla väärtuse ja kodanikuau üle arutlemise õigus nende käitumisprintsiipe hinnata ja dikteerida võib põhimõtteliselt kuuluda ainult riigile.

Selline seisukoht iseenesest pole õige.

Peame silmas pidama seda, et riik oma vastavate organite kaudu saab asuda süütegude jälitamisele ainult siis, kui jälitamisorganitele on saabunud andmed sooritatud süüteost. Ent mitte alati ei tooda ja esitata vastavatele organitele selliseid andmeid. Üheltpoolt inimeste psüühiline vastumeelsus „ettekandmise” suhtes, teiselt poolt ka mitmesuguseist muist ühiskondlikest põhjustest tekkinud veendumus, et pöördumine pädeva võimuorgani poole ei vii alati soovitud tulemusteni, ja lõppeks muudki juhuslikud põhjused võivad tingida ainult süüteo fakti „levitamise”, ilma et kasutataks kohtuliku jälitamise rakendamise võimalust.

Siirdudes süüteost kannatanu juurde, teooriad mis eitavad exceptio veritatis instituudivi otsustarbekohasust, viitavad ka sellele, et tõelisuse tõestamise lubatavusel tekib talumatu olukord igaühele, kes ainult kordki sooritab mingisuguse antisotsiaalse teo - ükskõik, millises olukorras ja tingimusil see on toimunud.

Peab ütlema, et kui isik oma edaspidise eluviisiga oskas tagasi võita ühiskondliku lugupidamise, siis keegi ei hakka talle etteheitma tema vanu eksimusi. Saab talle aga siiski osaks ta minevikus tpimitud teo meeletuletamine ükskõik kelle poolt, siis ei too see enesega kaasa kuigi suuri komplikatsioone ega hingelisi vapustusi, pigem vaid tingib väikese ebamugavuse tunde, milline asjaolu võib teatud mõttes isegi positiivselt mõjuda.

Exceptio veritatis'e instituudi eitavale seisukohale osutakse tihti ka sel kaalutlusel, et häbistavate asjaolude avaldamine toimub sageli väga madalatel motiividel, nii näiteks tingituna kättemaksust ning üldse kalduvusest tühjade juttude levitamisele ja kui lubada laimamise puhul süüdlasel tõestada avaldatud asjaolude tõe vastavust, siis tähendaks see sageli nende mitmesuguste madalate psüühiliste aktide ebaõiglast ja otstarbetut soodustamist.

Ka seda kaalutlust ei või tunnustada veenavaks. Muidugi - on ju mõeldav, et motiivid käitumiseks, mis seisneb teist isikut häbistava

fakti avaldamises, ei evi moraalselt mingit õigustust, ent teiselt poolt on mõeldav ja võimalik ka see, et teo kordasaatja oli juhitud motiivides mis ühiskondlike elunõuete seisukohast lähtudes väärivad sügavat austust. Olenemata sellest, riigil ei ole erilist alust panna kohtute pääle üldist kohustust uurida süütegude motiive. See oleks sotsiaalpoliitiliselt otstarvetu ja ka praktiliselt raskesti teostatav. Motiiv ja järelilikult ka sellel rajanev tegu ise võib olla sügavalt ebamoraalne, kuid see ei muuda teda veel paratamatult õigusevastaseks.

Kui aga riigi poolt tunnustatud õigust või tema poolt jäetud käitumisvabadust võidakse kuritarvitada, siis see ei ole veel küllaldaseks põhjuseks, et eitada, või mitte tunnustada õigust antud käitumisvabadusele. Kuritarvitused on võimalikud kõikjal, kuid võitluseks nendega tuleb rakendada spetsiaalsemaid vahendeid.

Vaatleme nüüd kaalutlusi, mis seisavad väljaspool laimu aktiivset ja passiivset subjekti. Siia kuuluvad mitmesugused kaalutlused, lähtudes kristliku moraali ja ühiskondlikust ning riiklikust seisukohast.

Kaalutlused, mis lähtusid kristliku moraali seisukohast, olid arendatud omal ajal eriti kanoonilises literatuuris. Kanoonilise õiguse literatuur seisab kristliku andestamise kui kristliku moraali põhilise nõude vaatekohal. Kaasaegse kõlbluse seisukohalt see vaatekoht ei või leida õigustust. Mahavaikimine võib osutada kahjuliku teene ühiskondlikule moraalile, milline põhineb ainult tõel.

Tõsisemad on ühiskondlik-õiguslikust seisukohast lähtuvad kaalutlused. Need juhivad tähelepanu sellele, et laimamine rikub ühiskondlikku rahu, tekitab ühiskonna liikmete vahel vaenu, mis ainult ei vähene vaid koguni teravneb juhul, kui laimavad faktid vastavad tõele.

Psühholoogiliselt see seisukoht on õige, kuid vaevalt see võiks olla põhjuseks, mis sunnib keelama *exceptio veritatis*'e.

Ex bibl. univ. Tart.

Isiklikku vaenu, kättemaksu ja omavoli põhjustav ala on niivõrd laialdane ja mitmekesine, et seaduseandja ei ole võimeline seda haarama oma õigusnormidega ja ära hoidma kõiki ühiskondliku rahu rikkumise põhjusi ja vaevalt ongi õige seaduseandjale panna niisugust ülesannet.

Seaduseandja sellesihiline tegevus viiks ainult elu vahetõrgete kitsendustele, mida ei suudaks õigustada saavutatavad resultaadid.

K a a l u t l u s e d exceptio veritatis'e poolt.

Pöördume nüüd kaalutluste vaatlemisele, mis räägivad exceptio veritatis'e lubatavuse kasuks.

Indiviidi ühiskondlik elu ja selle iseloom on määratud kahest mõjurist: eneseväärtuse tundest ning püüdest kohandada oma elu teatud moraalsele alustele ühest küljest, ja sotsiaalselt kohanemistundest, mis baseerub isikule tähtsal ühiskondlikul arvamisel teisest küljest. Kui esimene mõjur osutub mitte-küllaldaseks, siis seda suuremat tähtsust omab teine. Ja peab ütlema, et kuigi see teine mõjur omab tähtsust mitte niivõrd isiku moraalse kasvatuse mõttes, kui just tema kohanemise mõttes ühiskondliku elu nõuetele, on see mõjur väga tõsiseks seltskondliku korra ja distsipliini teguriks ja riik peaks seda ära kasutama oma huvides.

Exceptio veritatis'e keeld, järelikult ka keeld rääkida kodanikkude antisotsiaalsetest ja amoraalsetest tegudest, tähistaks riigi poolt täielikku keeldumist sellest tegurist, mis oleks aga suureks sotsiaalpoliitiliseks veaks.

Exceptio veritatis'e keeld peaks hävitavalt mõjuma ka ühiskonna elule. Ühiskondlikus elus, kus niipaljud inimesed on seotud omavahel lõpmata rohkearvuliste sidemete, suhete ja vahekordadega, on ühiskondliku usalduse huvides oluline, et arvamused inimeste kohta oleksid õiged. Riiklik võim on sellest huvitatud, et isikud, kes täidavad avalikke ametialalisi funktsioone, oleksid nende ülesannete kõrgusel. Ühiskond, kes valib enda esindajaid rahvaesindusse, maakondliku või linnaomavalitsusse, ei ole ka vähem huvitatud sellest, et teada, keda ta valib ja keda ta peab valima. Kuid exceptio veritatis'e keelu tõttu ühiskonnal puuduks tihti võimalus teada saada, millised on tema esindajad, sest paljud asjaolud jääksid teadmatuks.

Muidugi säärastel tingimustel ükski skandaalne lugu ei erutaks kodanikke, kuid see rahu ostetakse kalli hinnaga.

Tihti on viidetud sellele, et exceptio veritatis'e keelu kaudu saavutatakse preventiivset eesmärki. Kuid see ei vasta tõele. Vihjega sellele, et seadus keelab rääkida häbistavat tõde, võib saavutada samu eesmärke kui asjaolu lihtsa avaldamisega. Selle tagajärjed oleksid kurvad. Kõiki neid, kes ei karda laimu, jäta seadus kaitseta, kuid ta looks erilise kaitse neile, kes kardavad tõde. Just ühiskonna tumedad tegelased, kellele au pole laitmatu, saaksid exceptio veritatis'e keelu läbi suurimat kasu.

Õigus, mis keelab exceptio veritatis'e, on ähvarduseks rahva moraalsele tasapinnale. Rahva teadvus nõuab tõde, olgugi see üksikisikule raske; igasugune keeld rääkida sellest tõest oleks rahvamassidele arusaamatu. Muutudes süsteemiks, see keeld viiks sotsiaalpoliitilises mõttes kurvale tagajärjele - kodanike õigustunde nürinemisele.

Au kui hüve vajab kaitset, kuid ta vajab kaitset, milline oleks otstarbekohane ja mis oleks kooskõlas selle keskkonnaga, millises tema olemasolu ja kõikumatus osutub kõige vääruslikumaks.

L a i m k i t s a m a s m õ t t e s .

Laimu selle sõna kitsamas mõttes moodustab ainult ebatõelise häbistava asjaolu avaldamine. Seega esineb asjaolu ebatõelisuus laimu kitsamas mõttes mõistelise elemendina.

Laimu kitsamas mõttes täiel määral kehtima pannes võib seadusandja mõnikord saavutada õiguspoliitiliselt ebasoovitavaid tagajärgi. Laim kitsamas mõttes järjekindlalt läbiviiduna võtab üksikisikult kaitse ka sääl, kus teatud isikusse puutuvate asjaolude avaldamine ei ole nõutav ei ühiskonna ega ka riigi seisukohalt, vaid vastupidi - just riigi huvid võivad nõuda mõnikord teatavaisse isikuisse puutuvate asjaolude mitteavaldamist, kuigi need asjaolud vastavad tõe.

Analüüsidest laimu kitsamas mõttes tuleb meil peatuda kahel seisukohal, milledele seaduseandja selle printsiibi kehtima panekul võib asuda.

I. Esimene seisukoht seisab selles, et seaduseaandja tunnustab teise isiku au häbistavaid väiteid, millede sisu vastab objektiivsetele tõsioludele - õ i g u s e p ä r a s t e k s. Selle seisukoha eriliseks tulemuseks on, et objektiivsetele tõsioludele mittevastav väide, olgugi et see põhineb subjektiivsele tõelisusele, on õigusevastane ning sellega karistatav.

See konstruktsioon on täiesti järjekindel. Häbistava asjaolu avaldamine tunnustatakse seaduspäraseks, kui ta vastab objektiivsele tõelikkusele. Tema sisemine külg peab sellepärast iseloomustama asjaolude täpsas teadmises, mis peab põhinema täiesti kindlatel tõendustel.

Kui süüalune mõningail põhjusil oli viidud eksimusse, siis tema väited, kui objektiivsele tõele mittevastavad, on mitte õigusepärased. Seda enam on nad õigusevastased, kui süüalune ei olnud täiesti ja tõsiselt veendunud oma väidete tõelisuses, kui ta nende suhtes oli kergemeelne. Esimesel juhul seaduseandjal on tegemist eksitusega, veaga, kuid see pole faktiline viga, mis ei arvata kordasaatjale kahjuks - see on eksitus

ehk viga, juriidilist tähendust omavate faktide hindamises, ja kui niisugune, see eksitus läheb (arvatakse) teo kordasaatjale kahjuks.

Seda enam on see selge teisel juhul. Sellisel viisil asudes kindlal juriidilisel seisukohal seadus võib sellist laadi teod tunnustada karistatavateks.

Säärane konstruktsioon, olgugi juriidiliselt õige, toob kaasa siiski kahtlasi järeldusi. Karistus, mis on, võib olla õiglane teisel esitatud juhul, s.t. siis, kui isik oli oma väidete esitamises kergemeelne, osutub esimesel juhul ebaõiglaseks. Faktid, mis moodustavad selle või teise indiviidi veende, võivad objektiivses tõelikkuses oleleda, kuid indiviid võib ka eeldada faktide olemasolu, mis tõelikkuses ei olegi aset leidnud. Vahe selle vahel, mis eksisteerib tõelikkuses ja selle vahel, mis indiviidi psüühilisele maailmale näib, on vaevalt märgatav, ja kõige täpsemal kontrollimisel võimalikud juhud, et nähtus, mis veenab üht, ei veena teist, mis äratub ühes usaldust, kutsub esile teises kahtlust.

Sel viisil seaduse karm nõue, et avaldataks ainult objektiivselt tõelikud faktid, ei arvesta psühholoogia seadustega ja võib enesega kaasa tuua ebaõiglasi süüdimõistvaid otsuseid.

II. Asudes teisele seisukohale seaduseandja tunnustab vabat avalduse põhimõtet, s.t. ta tunnustab l u b a t a v a k ' s avaldada või väita seda, mis tõeale vastab.

Säärane konstruktsioon toob enesega kaasa laialdased järeldused, mis võidakse kasutada kõige sügavama sotsiaalse otstarbekohasusega. Kui puudub eriline õiguslik keeld teha teist isikut häbistavaid avaldusi, kui isikul ei ole kohustust saladust pidada, siis igasugune tõelisusele vastav faktide avaldamine, kuigi ta riivaks kolmandate isikute au, jääb lubatud aktiks. Seda lubatavuse iseloomu omab ta siis, kui ta põhineb objektiivsel tõelisusel, kui ka siis, kui ta põhineb subjektiivsel tõelisusel. Kuid kerge-meelne suhtumine õiguslikult kaitstud teise isiku hüvesse, hoiab alal oma õigusevastast tähendust, ta ei võta teolt teadlikku iseloomu ja võib kaasa tuua karistuse.

Tuleb vaid tõmmata täpset piiri põhjendatud bona fides'i paljasõnalise temale viite vahel, mis jääb tõendamata. Teisest küljest, tegevuse iseloomust loogiliselt järelduvad ka juriidilised tagajärjed. Lubatavus rääkida häbistavat tõe, toob enesega kaasa ka lubatavust tõendadaseda kohtus, ja seda lubatavust seaduseandja võib muuta protsessuaalseks õiguseks. Ta peab seda tegema selleks, et anda tema enda poolt tunnustatud elulisele nähtele õigusliku hüve iseloomu, millel on õiguslik kaitse. Kuid muutes tõelisuse tõestamise lubatavust õiguseks, seaduseandja võib kehtima panna ka mõningaid kitsendusi, mis on tingitud sotsiaalsetest otstarbekohasuse põhjendustest.

E x c e p t i o v e r i t a t i s ' e
i n s t i t u u t k e h t i v a s K r S - s .

„Laimava asjaolu avaldamist ei loeta karistatavaks, kui süüalune teeb tõeks:

- 1) et avaldatud asjaolu vastab tõele, või
- 2) et tal oli küllaldane põhjus lugeda avaldatud asjaolu tõeliseks, ja et ta selle avaldas riigi või ühiskonna kasu pärast, oma kohuse täitmise huvides või oma või oma perekonna au kaitseks".
(KRS § 503).

Nagu juba öeldud - moodustab kehtiva KRS-u järgi laimamise kui süüteo teist isikut häbistava asjaolu avaldamine. Et laimamine oleks süüdivusvõimelisele subjektile süüksarvatav, on nõutav, et laimamine rajaneks tahtlusel. Tahtlust aga saame eeldada vaid järgmisil eeldusil:

- 1) et subjekt oleks teadlik selles, et avaldatud asjaolu on teist isikut häbistav, s.t. et vastava asjaolu seondamine laimatava isikuga on käsitatav kõlblalt lubamatuna.
- 2) Subjekt peab olema teadlik, et ta avaldab asjaolu seesuguseis tingimuses, kus see võib teatavaks saada paljudele.

Kuid vaatamata laimamise süüksarvatavusele võib subjekt teatavail eeldusil vabaneda karistusest siis, kui ta tõestab, et avaldus vastab tõeale. Kuid nagu nähtub KrS §§ 503 ja 504¹⁾ sõnastusest, ei kõrvalda exceptio veritatis laimamist kui süütegu ega ka selle süüksarvatavust, ta esineb teatavatel eeldustel ja teatavates piirides - ainult karistatavust kõrvaldava tingimusena.

Seega - kuigi KrS on teatavas ulatuses ja teatavatel eeldustel ette näinud exceptio veritatis - on temas omaks võetud difamatsiooni printsiip. Laimamise kui süüteo moodustab teist isikut häbistava asjaolu avaldamine, hoolimata sellest, kas see avaldus on tõeale vastav või mitte. Protsessuaalselt lubatud asjaolu tõelisuse tõestamine esineb vaid erilise karistatavust kõrvaldava alusena.

Kuna aga häbistava asjaolu ebatõelisus ei esine laimamise olulise elemendina, siis ei sõltu süüksarvatavus sellest, kas subjekt (asjaolu puhul, mis on objektiivselt ebatõeline), oli teadlik asja-

1) „Süüdlane laimamises ei või esitada tõendusi avaldatud asjaolu tõestamiseks ega võida teda vabastada vastutusest § 503 põhjal, kui...”

olu ebatõelisuses või mitte. Tahtluse seisukohalt, nagu juba öeldud, on küllalt, kui subjekt oli teadlik asjaolu teist isikut häbistavas iseloomus ja ka selles, et ta avaldab asjaolu tingimusi, kus see võib levida.

Häbistava asjaolu avaldamisel laimamise puhul arvatakse seaduse järgi (*praesumptio iuris*) seda asjaolu ebatõeliseks, kuid KrS § 503 järgi on võimalik nende asjaolude tõelikkust objektiivselt või subjektiivselt tõendada. Tõendamise kohustus - onus probandi - lasub kaebealusel (õigemini: see on tema õigus, mitte kohustus). Erandina on säärane tõendamine keelatud KrS § 504 ettenähtud alustel ja juhtumitel, kuid sellest kõneleme allpool üksikasjalikumalt.

Niisiis KrS § 503 alusel on *exceptio veritatis* süüdlasele lubatud, võimaldades tal vältida karistatavust:

- 1) siis, kui ta tõestab, et asjaolu on objektiivselt tõeline.
- 2) Siis, kui ta tõestab, et tal on küllaldane põhjus pidada avaldatud asjaolu tõeliseks ja et ta selle avaldas a) riigi või ühiskonna kasu pärast,

b) oma (õigusliku)kohuse täitmise huvides või
 c) enda või oma perekonna au kaitseks. Punkt 2.all
 on mõeldud nn. subjektiivne tõelisuus, asjaolu tõe-
 liseks pidamine selle avaldaja poolt. On aga nõutav,
 et kaebealusel oleks küllaldane põhjus lugeda
 avaldatud asjaolu tõeliseks. Kas kaebealusel on
 niisugune põhjus - see on faktiküsimus, mis kuulub
 kohtu otsustamisele.

Subjektiivse tõelikkusega arvestamine on aga
 veel seotud teatavate eeldustega häbistava asjaolu
 avaldamise põhjustest ja nimelt:

- 1) avaldamine riigi või ühiskonna kasude pärast,
- 2) oma kohuse (nimelt õigusliku kohuse) täitmise
 huvides ja
- 3) enese või oma perekonna au kaitseks.

On aga isik avaldanud asjaolu, mis ei kattu ühega
 siinnimetatud põhjustest, siis, olgugi, et tal oli
 küllaldane alus asjaolu tõeliseks pidada, ei vabane
 ta karistatavusest.

Millal on süüdlase poolt ettetoodav subjektiiv-
 se tõelisuse moment käsitatav karistatavust kõrval-
 dava alusena? Viitame siin prof. H. K a d a r i
 raamatule.¹⁾

¹⁾ Kadari, lhk. 169.

„ Subjektiivne tõelisus karistatavust kõrvaldava alusena on süüdlase poolt kasutatav siis, kui asjaolu on objektiivselt ebatõeline, aga ka siis, kui asjaolu on objektiivselt tõeline, kuid süüdlasel puudub võimalus (ei õnnestu) seda tõestada. See tähendab, subjektiivse tõelisuse puhul on ebaoluline, kas asjaolu on objektiivselt tõeline või ebatõeline, asjaolu objektiivne ebatõelisus, selle tuvastamine, ei esine subjektiivse tõelisuse kasutamise eeldusena.”

Ex c e p t i o v e r i t a t i s ' e
p o s i t i i v - õ i g u s l i k u d
k i t s e n d u s e d .

Positiiv-õiguslikud exceptio veritatis'e insti-
tuudi kitsendused võib jaotada kolme gruppi.
Esiteks - passiiv-subjekti õigusliku seisundi,
teiseks - tõelisuse tõestamise viisi ja kolmandaks-
avaldatud asjaolu sisu järgi.

Ex c e p t i o v e r i t a t i s ' e
kitsendus passiiv-subjekti õigusliku seisundi
järgi.

Sellest seisukohast lähtuvad seaduseandlused
keelavad tõelisuse tõestamise, kui laim riivab
isikut, kes on seaduse kõrgendatud kaitse all.
Nii mõned seaduseandlused, lähtudes r i i g i õ i -
g u s l i k e s t kaalutlusist, asetavad riigipää
täiesti erandlikku seisundisse. Tema isiksus on
kaetud võimuautoriteediga ja tema kohta avaldatud
laim on identne riigivõimu laimamisega ja selle
erilise teo-koosseisuga süüteo suhtes ei ole kohal-
datavad üldised reeglid laimavate asjaolude tõesta-
mise mõttes.

Oleneb riigi poliitilisest korrast, kuivõrd seadus laiendab või kitsendab sedaliiki erilise kaitse all olevate isikute arvu.

Teisest küljest seaduseandja võib keelata tööelisuse tõestamise ka muude isikute kohta, kelle kelle eriline kaitse dikteeritakse r a h v u s v a h h e l i s - p o l i i t i l i s i s t kaalutlusist. Niisuguste isikute hulka arvatakse välisriigi riigipää, saadikud, volitatud asjaajajaid jne. Seega sellistes protsessides süüdistajal on tarvis vaid tõendada, et tegemist on laimuga ja menetlusel on lõpp. Karistus järgneb süü igal juhul, kui aga laimamine on aset leidnud, kusjuures ei ole oluline, kas asjaolud vastasid tõeale või mitte.

Seda exceptio veritatis'e kitsendust ei poolda R o s i n, kes arvab, et kaheldamata ülalnimetatud isikud väärivad laimamises tugevamat kriminaalõiguslikku kaitset, kuid seesugune kaitse antakse neile kriminaalseadustiku vastavate paragrahvidega, millised suurendavad karistuse määrasi nende isikute teotamise eest, s.t. see kõrgendatud kaitse ei tohi aga muuta süüteo teokoosseisu.

Kahtlemata on võimalik, ütleb sama autor edasi, et need isikud saadavad korda häbistava teo ja et nende kõrge ühiskondlik seisund ei võta niisuguselt teolt tema häbistavat iseloomu. Tõelisuse tõestamine ei riiva eelpool nimetatud isikute eksterritoriaalsuse aluseid, sest teotamisprotsessis nad esinevad mitte kohtualustena vaid süüdistajatena ja üldse tõelisuse tõestamine niisuguses protsessis ei riiva nende sõltumatust. Ja ka välisriik ei saa nuriseda tõelisuse tõestamise lubatavuse üle tema esindajate teotamisprotsessides, kuna ta mitte ainult ei pea austama võõra riigi õigust, vaid ka tõe täiekikku välaselgitamisele kaasaaitama, kuna see vastab ka tema enda huvidele.¹⁾

Ei saa täiesti ühtuda R o s i n a seisukohtadega selles küsimuses, kuigi neis peitub küllalalki tõtt. Nimelt etendab kaalutlusis, mis keelavad tõelisuse tõestamise praegu käsitletud protsessides, suurt osa lihtne viisakus välisriigi vastu. Kui aga lubada näit. välisriigi saadiku laimamise juures tõestada häbistava asjaolu tõelisust, siis võib sellest kergesti tekkida riikide vahel

1) Rosin, lhk. 235 - 236.

arusaamatusi, mis võib viia konfliktideni.

E x c e p t i o v e r i t a t i s ' e
kitsendus tõestamise viisi järgi.

Exceptio veritatis kitsendamise tõestusviisi järgi seisneb selles, et laimamist sisaldavat asjaolu võib mõningatel juhtudel tõestada ainult kirjalike tõenditega. Sellise kitsenduse aluseks loetakse esiteks vajadust kiirendada kohtulikku protsessi, milline tunduvalt võib pikeneda, kui lubada süüdistataval ette tuua pääle kirjalike ka muid tõendeid, viidata tunnistajatele jne. Kes on otsustanud levitada teist isikut laimavaid asjaolusid, sel peavad olema dokumentaalsed tõendid ja ta peab alati valmis olema tõestama seda, mida ta on levitanud. Teiseks põhjendatakse seda kitsendust sellega, et kirjalik tõend olevat erapooletu.

Mis puutub esimesse põhjendusse, siis tuleb tähendada, et milline ka ei oleks huvi kiirendada kohtuprotsessi, kohus ei pea mitte ainult kiire olema, vaid ka enne kõike õiglane. See kord, mis keelab süüalusel kõikide olevate tõendite ettetoomise ja mis nõuab ainult kirjalikke dokumente, ei saa teenida õigluse ja õiguse huve;

ta otsib vaid formaalset, aga mitte materiaalset tõde. Lõppeks selline kord, kaotades õigluse, ei aita ka igakord kaasa protsessi kiirendamisele.

Eitavalt tuleb suhtuda ka teisele põhjendusele, milline leiab, et kirjalik dokument on erapooletu, s.t. eksimatult vigadeta. See vaade ei ole millegagi põhjendatud, kuna praegusaja protsessitingimustes see dokument kuulub samasugusele kohtulikule uurimisele ja hindamisele kui iga teine tõend.

Siinkohal tuleb tähendada sedagi, et dokumendi mõiste ise on väga ebamäärane. Praktika laiendab selle mõiste harilikult kõigile kirjalikele tõendele, mis ei sisalda endas tunnistaja seletust.

Nii peame tõsitama, et *exceptio veritatis*'e kitsendus tõestamisviisi järgi kaasaja kriminaalprotsessis ei ole õigustatud.

Ex ce p t i o v e r i t a t i s ' e
k i t s e n d u s a v a l d a t u d
a s j a o l u d e s i s u j ä r g i .

Vaatleme nüüd seda ala, kus seaduseandja spetsiaalselt lubab või spetsiaalselt piirab exceptio veritatis'e, väljudes häbistava asjaolu sisu hinnangust. Sealjuures võib seaduseandja tähelepanu pöörata selle asjaolu juriidilisele iseloomule või tema ühiskondlikule tähtsusele.

Meie ei hakka lähemalt kirjeldama esimest vaatekohta, kuna tal on rohkem ajalooline tähtsus ja ta vaevalt vastab kaasaja ühiskondliku elu tingimustele ning tänapäeva ühiskonna vaadetele.

Sagedasti exceptio veritatis'e spetsiaalsel lubatavusel seaduseandja lähtub ühiskonna huvide kaitse kaalutlusist, silmas pidades neid ühiskondlike huve, milledele võib tuua kasu mingisuguse sündmuse või käitumise avaldamine, kuigi selline avaldamine tooks kahju üksikisiku aule.

Seega lubatakse tõelisuse tõestamist siin siis, kui asjaolu avaldamine on ühiskonna huvides. On vajalik tähendada, et mõningad seaduseandlused

püüavad kindlaks määrata ühiskondlike huvide mõistet, viidates teatud isikute gruppidele, kellede „ühiskondlik tegevus“ kuulub ühiskonnale ja võib seepärast enam-vähem kuuluda vabale kritiseerimisele. Niisugune vaatekoht pole rahuldav.

Ühiskonnale ei ole mitte ainult tähtis seaduses loetletud isikute teenistusalaline või ühiskondline tegevus, vaid ka nende eraelu. Teiselt poolt võib ühiskonnale olla olulise tähtsusega ka selliste isikute tegevus, kes ei esine seaduse loetluses.

Nüüd vaatleme *in a* *exceptio veritatis*'e keelu otstarbekohasust alal, mis on isikule eriti tähtis, s.o. tema era- ja perekonnaelu. *J. F o i n i t s k i* leiab, et üksikisiku elu. eriliselt tema perekonnaelu kuulub üldreeglina ainult sellele isikule ja ei ole huvialaks tervele ühiskonnale. Era- ja perekonnaellu kuuluvate asjaolude levitamine harilikult sisaldab keelepeksu ja vaatamata sellele, et viimane ühiskondlikus elus on laialdaselt tarvitusel, ei võida talle ohvriks tuua kodanike hääd nime ja nende au. Juhul kui oleks lubatud tõestada isiku era- või perekonnaellu puutuvaid häbistavaid asjaolusid, siis kannatanule see olu-

kord oleks samaväärne olukorraga, kus temalt üldse oleks võetud juurdepääs kohtusse, sest kaebelalusel on kohtulikul asjaarutusel peaaegu alati võimalik süvendada laimu, paljastades ja tõestades asjaolusid, mis peaksid kuuluma perekonna pühadusse.

Ja sel põhjusel, arvab J. F o i n i t s k i, on siin eelistatud difamatsiooni-süsteem tõelisuse tõestamise absoluutse keeluga, välja arvatud need juhud, kus häbistava asjaolu avaldamine osutub tarvilikuks ühiskonna huvides.¹⁾

Peame ütleva, et igal inimesel tõepoolest on õigus taotleda, et keegi vajaduseta ja mis veel tähtsam - õigustamatult ei tungiks tema eraellu. On arusaadav iga inimese tahe varjata oma perekonna-elu avaliku arvustuse eest, kusjuures see tahe ei tarvitse veel sugugi tingitud olla isiku tahtest varjata avalikkuse eest mingisuguseid amoraalseid ja üldse lubamatuid eluviise. Tõeliselt tuleneb selline tahe üldse igale inimesele omasest püüdest kaitsta avalikkuse eest oma intiimsemaid elukülgi.

¹⁾ Rosin, lhk. 248.

Ent siin tõusetub küsimus, kuivõrd see üksiku tahe, varjata oma era- ja perekonnaelu ei käi vastu ühiskonna huvidele ja kuivõrd õiguslik norm ja kriminaalseadus, milline mitte ainult ei keela levitada fakte, mis kuuluvad era- ja perekonnaelu sfääri, vaid karistab seesugust levitamist isegi siis, kui avaldatud faktid vastavad tõeale, on ühiskonna huvides ja kaitseb neid.

Tuleb tunnustada, et sulgedes era- ja perekonna elu sfääre täielikult avalikkusele, seaduseandja sellega ühtlasi peidaks ühiskonna eest ka selliseid fakte, mis ulatuvad kaugelt üle erasfääri ja nii faktide kõrval, millelised omavad piiratud tähtsust, esineksid seaduse kaitse all ka faktid laiema tähtsusega.

Kindel on see, et kui on tegemist ühiskondlike huvidega, siis kodanike eraelu saladuste avaldamine ei tohiks kuuluda õiguslikule piiramisele; sääl aga, kus pole segatud mingi ühiskondlik huvi, võiks säärased saladused avalikkuse eest kaitstud olla.

Tuleb tähendada, et pole sugugi lihtne öelda ja seaduses täpsalt määratleda juhtumeid, kus ü

ülekaalu evivad eraisiku ja mitte niivõrd ühiskonna huvid. On sagedasti võimatu öelda, kus lõpeb eraisiku ja algab ühiskonna huvisfäär.

Teoorias esitatakse ^{veel} väga mitmesuguseid seisukohti, mis suhtuvad eitavalt *exceptio veritatis*'e instituudi rakendamise kitsendamisse era- ja perekonna ellu. Nii näiteks R o s i n, väljudes aust kui sotsiaalsest nähtusest, ütleb, et au on seda kõrgem ja seda väärtuslikum, mida vabamalt ühiskondlik arvamus teda hinnata võib. Sulgeda teid, mis ühendavad avaliku arvamuse ja individuaalse au, tähendaks levitada ühiskonnas teesklemist, indiviidis aga kustutada mõjuri, mis distsiplineerib tema sotsiaalset käitumist.¹⁾

Vaieldamatut tähtsust - kirjutab R o s i n edasi - omab kõige kitsama era- ja perekonnaelu piirkonna kaitse, piirkonna, millest ühiskond ei ole huvitatud. Kuid selleks otstarbeks peab seaduseandlik keeld sihitud olema perekonna- ja isikliku rahu piiramisele, mitte aga „au“ kaitsele. Valides viimase tee, seaduseandja võimaldab laialdaselt varjata elu tumedaid külgi.

1) Rosin, lhk. 253.

Laitmatu elu ei vaja kaitset juttude eest ja igat laimu on kerge tühistada harilikul viisil. Kuid kaitset vajab muidugi elu, mis kardab päikesevalgust ja selle võtab oma pääle seaduseandja.¹⁾

Mis puutub R o s i n a väitesse, et laimatu elu ei vaja kaitset tühjade juttude eest, siis ei võida sellega nõustuda, kuna just tihti isikule, kelle era- ja perekonna elu on laimatu, võib olla äärmiselt raske olukord, kui levitatakse viimase kohta mingisuguseid häbistavaid jutte - rääkimata sellest, kui piinlik tal võib olla süüdlase püüetõendada kohtus nende juttude tõelisust.

Väga õieti märgib aga R o s i n veel üht momenti, mis räägib tõelisuse taistamise keelu vastu era- ja perekonna elus. Nimelt räägib selle kitsenduse vastu nende kaitse tarvidas, kes otsest kannatavad seaduseandja üleliigse energia all „kodukolde pühaduse“ kaitsmisel.

Võib esineda juhtumeid, kus asjaolude levitamine teiste isikute era- ja perekonnaelust on esile kutsütud täiesti positiivselt hindavaist motiividest.

1.) Rosin, lhk.254.

Mees käitleb naist halvasti, juhuslik tunnistaja saab sellest teada, jutustab sellest faktist oma naabritele ja peavad koos aru, selle üle, kuidas aidata õnnetut naist. Kui mees üritab jälitamist nende kolmandate isikute vastu, siis selline tegevus tõelisuse tõestamise keelu tõttu peaks kaasa tooma karistuse. Ent see poleks õige! ¹⁾

Niisiis, olles vaadelnud eitavaid kui ka jaatavaid külgi, mida tingib exceptio veritatis'e kitsendus era- ja perekonnaelu sfääris- peame ütleva, et tõelisuse tõestamise keelu otstarbekohasus ^{sellel alal} psutub kaunis kahtlaseks ja seda just eriti ühiskonna huvide seisukohalt, mis sellise kitsenduse tõttu võivad tihti kannatada.

Sellepärast tuleb leida mingisugune moodus, mis võimaldaks lepitada praegu vaadeldud exceptio veritatis'e instituuudi kitsenduse positiivseid kui ka negatiivseid tagajärgi.

Meie kehtiv KrS on selle küsimuse lahendanud selliselt, et ta keelab exceptio veritatis'e era- või perekonnaelu alal ainult juhtumil, kui asjaolu avaldamine toimus temas määritletud avalikkuse tingimuses.

1) Rosin, lhk. 256.

Exceptio veritatis'e instituudi kitsendus kehtivas KrS-s.

Ka kehtivas KrS-s ei ole exceptio veritatis igal juhul lubatud. KrS § 504 ütleb:

„Süüdlane laimamises ei või esitada tõendusi avaldatud asjaolu tõestamiseks ega võida teda vabastada vastutusest § 503 põhjal, kui nimetatud asjaolu käib:

- 1) Välisriigi riigipää, saadiku, volitatud asjaajaja või muu diplomaatliku agendi kohta;
- 2) laimatud isiku era- või perekonnaelu kohta ja kui sääljuures avaldamine oli saadetud korda levitatud või avalikult väljapandud trükitootes, kirjas või kujutises või avalikus kõnes.”

Seega langeb häbistava asjaolu tõelikkuse tõestamise õigus kehtivas KrS-s ära kahel põhjusel:

- 1) kui need asjaolud käivad välisriigi riigipää, volitatud asjaajaja või muu diplomaatilise agendi kohta ja
- 2) kui häbistav asjaolu puutub laimatava era- või perekonnaellu ja kui seejuures asjaolu avaldati
 - a) levitatud või väljapandud trükitootes, kirjas

või kujutises või b) avalikus kõnes.

Punkt 2. nimetatud asjaolude all tuleb mõista passiv-subjekti eraellu, s.t. puhtisiklikku sfääri kuuluvaid asjaolusid. Seega siin on mõeldud asjaolusid, mis ei puutu passiv-subjekti kutsealasse ja teenistuskohustusisse. Perekonnaelu oma mõistelt hõlmab aga vahekordi eestkätt vanemate ja laste vahel, samuti ka abikaasade vahel.

On problemaatiline, kas lugeda perekonnaelu sfääri kuuluvaiks ka vahekorrad üldse ülehevate ja alanevate sugulaste ja hõimlaste - samuti külj-joones sugulaste ja hõimlaste vahel. Peame asuma seisukohale, et perekonnaelu sfääri laiendamine siintoodud ulatuseni oleks mõeldav vaid eeldusel, et eeltähendatud isikutel on ühine eluase, s.t. peab olema antud ka tegelik kooselu, tegelik kuuluvus ühte ja samasse leibkonda.

Igal juhul tuleb tähendada, et asjaolu kuuluvus era- või perekonnaellu on faktiküsimus, mida lahendab kohus igas üksikus asjas omal algatusel juhtumil, kui sääraste asjaolude tõelikkuse tõendamisekssoovitakse esitada tõendusid.

L õ p p s õ n a.

Olles käsitletud e x c e p t i o v e r i t a -
t i s 'e instituudi positiivseid ja negatiivseid
külgi, peame tunnustama, et selle isntituudi
lubatavuse - olgu küll teatavate kitsendustega -
hädad tulemused kaugelt ületavad ta halbu külgi.

Õigus on loodud selleks, et kaitseda elu
huvisid ja seda ülesannet on ta võimeline täitma
päämiselt siis, kui ta vastab sotsiaalse otstarbe-
kohasuse printsipiile. Kas vastab aga otstarbe-
kohasuse nõudele isiku aukaitse eelistamise
süsteem, kõigi teiste psühholoogiliste ja sotsiaalk-
sete teotamismomentide ignoreerimine ja sellega
seotud tõsiasjade näitamise ja tõestamise keeld?

Kindel on, et sarnane süsteem oleks ebaots-
tarbekohane ja seda nii indiviidi kui ühiskonna
seisukohalt.

Indiviidi huvisid ta rikuks põhjalikult.
Laimamise all kannatanu loomulikult püüab oma
au jalule seada. Säärane rehabilitatsioon on
võimalik aga ainult siis, kui kohtus selgub,
et laimajal pole võimalik oma väiteid tõestada.

Loomulikult on selleks tarvis, et laimajale antaks õigus või enamgi - teda kohustatakse tema poolt esitatud häbistavate väidete tõelisust tõestama.

Kuid mis sünnib siis, kui seadus keelab *exceptio veritatis*'e ja karistab laimamist, vaatamata sellele, kas see põhineb tõelisusel või mitte? Sel juhul jääks ühiskonnal, kelle arvamistest kannatanu eriti on huvitatud, selgusetuks, kas laimajat karistatakse selle eest, et ta on levitanud valeandmeid või selle eest, et tal oli keelatud vastavaid andmeid levitada, kuigi need vastasid tõe ja seega jääb rehabilitatsioon saavutamata. Süüdlase karistamine sellisel juhul pakuks ju küll teatavat rahuldust kannatanule, kuid kohtuotsus ei väljendaks seda, mida kannatanu tõeliselt vajab.

Niisiis peame ütlema, et puhtakujulise difamatsiooni printsiibi kehtimapanek ei vastaks kaasaja elunõuetele. Kuid nagu tähendasime juba ülal - ka laim kitsamas mõttes järjekindlalt läbiviiduna võib viia ebasoovitavatele õiguspoliitilistele tulemustele.

Sellepärast on kaasaja seadusandlustes peaaegu eranditult läbiviidud segasüsteem.

Laimu kõrval kitsamas mõttes on rakendatud teatavas ulatuses difamatsioon või ümberpöörduvalt - difamatsiooni kõrval laim kitsamas mõttes.

Nii ka meie kehtiv KrS olles küll omaks võtnud difamatsiooni printsiibi, on viimast *exceptio veritatis*'e laialdase lubatavusega tugevasti pehmendanud.

Kasutatud kirjanduse loend.

1. Kadari, H. Isikuvastased süüteod. Tartu, 1938.
(lüh. Kadari).
2. Saarmann, K. ja Matto, R. Kriminaalseadustik, kommenteeritud väljaanne. Autorite kirjastus, Tallinn, 1937.
(lüh. Saarmann-Matto).
3. R. Rosin, Ob oskorblenii tšesti. Ugolovno-juriditšeskoe issledovanie. Vtoroe pererabotannoe isdanie. Tomsk. 1910. (lüh. Rosin).